

Třicátníci a osmdesáté bojů v okolí

O zachování identity slovenského národa v podmínkách společného státu Čechů a Slováků se před osmdesáti lety zasloužil i 30. pěší pluk Aloise Jiráka z Vysokého Mýta. Tento původně 30. střelecký pluk rakousko-uherské armády zastihl vznik Československa v říjnu 1918 na italské frontě. Po přesunu přes Slovinsko a Rakousko se v listopadu soustředil opět ve Vysokém Mýtě. Když byly 24. prosince 1918 na základě nůty dohodových mocností zaslány maďarské vládě vytyčené jižní hranice Slovenska, byl, teď už 30. pěší pluk Československé armády pod vedením pplk. Františka Berana (1870-1922), vyslán na východní Slovensko, aby zde spolu s 6. divízi čsl. armády zabezpečoval převzeti

slovenské místní inteligence, od ledna 1919 sdružení v Slovenském politickém klubu na čele s knihkupcem Júliusem Kustrou (1884-1943), stáli také i u vytvoření zdejších státních a samosprávních orgánů, které se zde vytvářely v průběhu ledna a února 1919. Nové státoprávní změny však nechávaly značnou část obyvatelstva lhostejnou. Což zdejší maďarské politické kruhy, spojující dějiny Košic nadále s osudem Maďarska a považující obsazení Košic československým vojskem za dočasné, využily v únoru a březnu 1919 na eskalaci a vyvolávání nepokojů, které našly podporu i ve špatné poválečné hospodářské situaci.

Nastolení dělnické diktatury v Maďarsku a vyhlášení Maďarské republiky rad 21. března 1919 podnítilo k politickým aktivitám další skupinu místních Maďarů - zbolševizovaných košických socialistů. Nepokoje a nastolení pořádku si v tomto období žel vyzádaly oběti i mezi civilním obyvatelstvem - stoupenci i odpůrci politické reality. Ještě v polovině února 1919 Nejvyšší válečná rada v Paříži posunula hraniční demarkační čáru dále na jih až po linii Šalgotarján - Miskolc, což mělo za následek postup československých vojsk směrem na jih. Po urputných bojích u Šalgotarjānu přešla maďarská rudá armáda 20. května 1919 do úspěšné protiofenzívy a koncem května se přiblížila za ustupující 6. československou divízi až ke Košicím. Na pomoc Košicím zde byl od severních slovenských hranic opět převlečen 30. pěší pluk. Ten došel do Košic v noci 5. června, no už následující den rozhodl velitel zdejší 6. divíze československého vojska, francouzský generál Chabord o evakuaci armády z Košic, aby k bojovému střetu nedošlo v ulicích města

a byly uchovány jeho kulturní památky.

Maďarská revoluční vojska pod vedením penzionovaného c. k. generála Pavla Hegedüse tak obsadila Košice 6. června 1919 bez boje a zdržela se zde jeden měsíc. 30. pěší pluk pod vedením pplk. Berana zaujal obranné pozice v prostoru ohraničeném obcemi Bukovec - Nižný Klatov - Hýľov - Vyšný Klatov - Košická Belá - Košické Hámre. V uvedené oblasti se v čase od 8. do 19. června odehrály prudké boje s trojnásobnou početní převahou 40. a 101. pěšího pluku maďarského vojska.

Nejprudší boje s velkými ztrátami na životech se vedly ve dnech 8. a 9. června u Obišovců a 17. a 18. června o Železný vrch (818 m) jižně a kótu 705 m (Vinterov) východně nad obcí Košická Belá. 30. střelecký pluk jen v těchto bojích ztratil 43 mužů, zraněných bylo asi 200 vojáků. Ztráty Maďarů byly podstatně vyšší. Na Železném vrchu nejvíce krvácela 1. četa lehkých kulometů. Zvláště se zde vyznamenal bojem až do posledního dechu její velitel, četář František Chládek (1894-1919), desátník Roman Semerák (1894-1919) a střelec Stanislav Blažek (1897-1919). Čeští vojáci byli pochováni přímo na místě své smrti. Bojovní druží na památku padlým ještě v tom roce postavili na vrcholu Železného

Velitel 30. pluku Aloise Jiráka, podplukovník František Beran.

moci nově vznikajícími státními orgány, veřejný klid a pořádek.

Československou myšlenku v Košicích v tom čase podporovala jen zdejší nepočetná slovenská inteligence pod vedením advokátů Vladimíra Mutňanského (1885-1954), Jána Sekáče (1882-1964), školního inspektora Jána Šimečky-Gara (1860-1934), železničního úředníka Miroslava Sitára, Jána Straky (1858-1934) a jeho syna, mladého kaplana Antona Straky (1893-1945). Tito představitelé

československou divízi až ke Košicím. Na pomoc Košicím zde byl od severních slovenských hranic opět převlečen 30. pěší pluk. Ten došel do Košic v noci 5. června, no už následující den rozhodl velitel zdejší 6. divíze československého vojska, francouzský generál Chabord o evakuaci armády z Košic, aby k bojovému střetu nedošlo v ulicích města

Košičtí turisté u obelisku na Železném vrchu v roce 1933.

v ý r o č í K o š i c

vrchu kamenný obelisk s litinovou tabulí, uvádějící jména padlých a s památným textem. V květnu 1922 uskutečnila četnická stanice z Košických Hámřů exhumaci hrobů a pozůstatky vojáků byly uloženy společně na hřbitově v Košické Belé. Litinovou tabulí a kříž zhotovili v železárnách v Košických Hámrech. Nové pietní místo bylo slavnostně vysvěceno 24. května 1922, patronát nad ním převzala zdejší školní mládež. Další 10 vojáků bylo pochováno v Kysaku, kde doposud stojí pomník nad jejich hroby. Čas však nenávratně zavál hroby tři vojáků 30. pluku, na dnes již hodně zanedbaném hřbitově bývalé obce Košické Hámre, hrob jednoho vojáka na hřbitově zaniklé obce Ružin, a po jednom hrobě v Košicích. Malé Lodině a Velkém Folkmáru.

Obelisk na Železném vrchu byl v polovině dvacátých let poškozen a pamětní tabule zničena. U příležitosti 10. výročí bojů se rozhodl obelisk obnovit 100. sbor Slovenské ligy z Košic. Za přítomnosti pozvaných účastníků těchto bojů, představitelů armády, státních orgánů, mnohých korporací a místního obyvatelstva ho slavnostně odhalili 15. září 1929. Slavnostní řeč přednesl předseda Slovenské ligy Dr. Ján Slabej, hold padlým svými básněmi a národními písněmi vzdali i žáci Lidové školy z Košické Belé pod vedením učitelky Gočálové. Slavnostní vysvěcení obelisku se uskutečnilo při opětovné velké manifestaci 20. června 1930. Během druhé světové války stál obelisk přímo na nové maďarsko-slovenské hraniční čáře, jenom kousek na slovenské straně. I když byl politicky nepřijatelný pro oba státy, zůstal neporušen. Zničen byl až začátkem 60. let během stavby televizního vykryvače na Železném vrchu. O pár let později snesli žáci základní školy pod vedením učitelky Ireny Benekové dolů do obce těžkou litinovou tabulí z bývalého obelisku.

Díky tomuto skutku mohla být jména padlých uchována až doposud. Obecní úřad v Košické Belé se už dříve zabýval jejím novým instalováním na vhodném místě. Záměr dostal konkrétnější podobu díky spolupráci s nadšenci z košické odbočky Českého spolku a Karpatského spolku. Jsou připraveny plány ještě v letošním roce společnými silami postavit obelisk znovu na jeho původní místo.

Ján Gašpar

Foto: repro-archiv autora

Na pozvání přátel jsme se v sobotu 3. července vydali do Bardějova. Čekali nás, přivítali nás a "předhodili" průvodkyni, na slovo vzaté odborníci Dr. Reichmanové. A řekla nám toho hodně. Od počátku pravěkého osídlení přes příchod Slovanů, o nichž nic nevíme a zachovali se jen slovanské místní názvy, až po dobu německé kolonizace, rozkvětu města a jeho úpadku. Začátkem 14. století vydal Karel Robert donační listinu, která Bardějovu zaručovala základní práva a výsady. Z malé kupecké osady vyrostlo během 14. století důležité obchodní město. Bezpečnost obchodování si zabezpečil bohatý patriciát "právem meče", které opravňovalo městskou radu odsoudit provinilce i na smrt. Strategicky výhodně postavené město nařídil Ludvík Velký obehnat hradbami a opevnit baštami. Bohatým zdrojem příjmů se stal hlavně tranzitní obchod s Polskem a Ruskem.

A potom
přišli

A. Jirásek čerpá z bardějovského archivu

n a š i

bratřiči s Petrem

Aksamítem. Ti nejdříve

vycházeli dobře s městskou radou, když však

Matěj Korvin nastoupil do ofenzivy proti bratřikům, město se postavilo na jeho stranu a bratřiči byli poraženi. Ale to je známé z Jiráskovy trilogie Bratrstvo. Méně známé je, že Alois Jirásek použil historické listiny z té doby, jež jsou uloženy v bardějovském archivu.

V 16. století nastal i rozkvět kultury. Byla zde vybudována i první bardějovská tiskárna. V ní vytiskli 1581 první knihu v češtině v Uhersku - Katechizmus dr. Martina Luthera. A potom přišly války a povstání a město upadalo. Pýcha Bardějova, chrám sv. Egidia, osmkrát vyměnil uživatele. Strídavě sloužil protestantům a katolíkům, císařští labanci ani protestantští kuruci město nešetřili. Kontribuce a poplatky dostaly město na kolena a absencí železničního spojení se Bardějov stal provinčním městečkem. I když

restaurací překrásných budov na náměstí a renesanční radnice si vysloužilo plaketu UNESCO, je nyní už jen ve světě nepříliš známou turistickou atrakcí.

Potom jsme dokarosovali do nedalekých Bardějovských Lázní, kde nás už čekali manželé Šalátovi, on bývalý ředitel lázní, ona zdravotnice a krajanek. Vypravovali nám o historii lázní, které byly zřejmě slavnější dříve než nyní. Lázně navštívila Marie Lujza, druhá manželka Napoleona, ruský car Alexander I. Koncem 19. století se tady dva týdny léčila císařovna Alžběta a na její počest postavili sochu a pojmenovali léčebný ústav. Poměrně známé byly lázně i za 1. republiky a za totality. Mírně konkurovaly Karlovým Varům, i když Lidový a Lékařský pramen nemají kapacitu karlovarských pramenů.

Když jsme ochutnali na kolonádě z každého pramene, vydali jsme se na cestu do lesa - opékat špekáčky.

Místo

hořčice

pan doktor

vypravoval vtípy a bylo

nám dobře. Neradi jsme se loučili s přáteli, ale čekala nás ještě cesta - na Zborov. Ne že bychom byli nekrofilní, ale považovali jsme za povinnost navštívit hřbitov z první světové války, kde vedle sebe leží padlí vojáci z celé rakousko-uherské monarchie a snad i Rusové. Přes 100 bezejmenných křížů označuje místo odpočinku neznámých hrdinů. Fronta se tady převálila dvakrát. V listopadu 1914 obsadili Zborov ruská vojska a po rakousko-uherském útoku v květnu 1915 ustoupila definitivně. V těchto bojích přešel k Rusům 28. pražský pluk. Padlo zde mnoho vojáků. Zatímco např. Němci dnes mají početné organizace na objevování hrobů a identifikaci padlých vojáků, nám vojenské hřbitovy zarůstají trávou...

E. Schmidtová

RO ČSNŠ Košice